

explorador

La llengua feta arma: el nacionalisme rus i les arrels de la invasió d'Ucraïna

vista prèvia >

Les llengües són un dels elements que vertebraven les diferents nacions, defineixen maneres d'entendre el món i cohesionen. Donen un marc on sentir-se reconegut. Per això, al llarg de la història, han estat en disputa, imposant-se i eliminant-se en diferents mesures. Els aspectes lingüístics de l'imperialisme rus a Ucraïna (i de la resistència ucraïnesa) en són un exemple.

Hanna Perekhoda

Activista i historiadora a la Universitat de Lausanne

@HannPerekh

Al discurs en el qual va anunciar la invasió d'Ucraïna, Vladímir Putin va afirmar que entre les poblacions de parla russa hi havia víctimes de la «russofòbia». A més a més, segons el president rus, la política del govern de Volodímir Zelenski de promoció de l'ús de la llengua ucraïnesa és una evidència de «genocidi» contra els russòfons.¹ El 2014, Rússia va emprar arguments similars per annexionar finalment Crimea, afirmant que havia de defensar les poblacions de parla russa «amenaçades de repressió». Quan la participació directa de Rússia en la guerra a l'est d'Ucraïna va esdevenir flagrant, Putin va declarar que estava «obligat a defensar la població russòfona del Donbàs».²

La decisió de les classes dirigents russes d'apel·lar la suposada opressió lingüística als russòfons d'Ucraïna com a justificació de la seva guerra, planteja interrogants pel que fa als significats subjacents arrelats al seu vocabulari. Quan

els polítics russos es refereixen a grups lingüístics com els de parla russa, als quals diuen defensar o salvar, és important aprofundir en allò que realment pretenen comunicar. Els observadors externs que volen entendre l'evolució dels estats postsoviètics han de navegar per les categories de les pràctiques emprades pels emprenedors polítics³ sense adoptar-les de manera acrítica com a categories d'anàlisi.

És destacable la llengua com a variable per a categoritzar, designar i mobilitzar les poblacions a Ucraïna? Es pot deduir la lleialtat política d'un ucraïnès només per la llengua que parla? Els mateixos habitants d'Ucraïna consideren la llengua un criteri distintiu i un element fonamental de la seva identitat? Per respondre a aquestes preguntes, primer haurem d'aprofundir en la història de les polítiques lingüístiques a Ucraïna.

Desmuntar l'estatu quo imperial

Després de la caiguda de l'estat medieval de la Rus en el segle XIII que comprenia l'actual Ucraïna, inclosa Kíiv, l'antiga capital de la Rus, gran part del territori va caure sota el domini de Polònia-Lituània. Posteriorment, a mitjans del segle XVII, una part important d'Ucraïna va passar sota el control de Rússia mitjançant una aliança militar entre Moscou i les elits cosaques: concebuda inicialment com a associació entre iguals, aquesta aliança va evolucionar gradualment en una relació de subordinació. Així doncs, no va ser fins a finals d'aquest segle que la història de les poblacions russes i ucraïneses va començar a entrelligar-se de veritat, atès que abans havien evolucionat per separat. Entre els segles XVII i XVIII, la major part del que avui entenem com Ucraïna va anar caient sota el domini de Rússia. Això no obstant, Ucraïna occidental continuava sent part de l'Imperi Austrohongarès i dels seus estats successors.⁴

1 KREMLIN, «Address by the President of the Russian Federation».

2 PRESIDENT OF RUSSIA, «Russia Calling! Investment Forum».

3 Terme propi de la Ciència Política, emprat per designar aquelles persones que creen nous moviments polítics, per analogia amb els emprenedors empresarials —els que creen noves empreses.

4 No es va integrar al territori ucraïnès fins a la Segona Guerra Mundial.

L'estat imperial rus vivia en la tensió entre construir una nació homogènia «moderna» i l'imperatiu de sostenir un imperi multiètnic i multireligiós «premodern»

Fins a mitjans del segle XIX, tant la identitat ètnica dels «grans russos» cultes com la dels «petits russos» —ucraïnesos—⁵ es trobaven subordinades a una cultura superior compartida —la cultura de l'imperi— exercida en una col·laboració entre ambdós grups. Aquesta cultura imperial dels segles XVIII-XIX —que anomenem simplement «rusa», perpetuant la confusió entre els aspectes imperial i nacionals— va ser, per tant, una formació híbrida: tant els intel·lectuals de la Gran Rússia com els de la Petita Rússia varen ser creadors d'una llengua imperial russa moderna.⁶ Parlar la llengua imperial superior va permetre a les elits perifèriques assimilar-se millor entre les classes dominants. Al mateix temps, eren lliures de preservar les seves tradicions i utilitzar la seva llengua

5 El concepte de «poble trinitari rus», que abasta la Gran Rússia —els russos ètnics—, la Petita Rússia —els ucraïnesos— i la Rússia Blanca —els bielorrussos—, va sorgir en el context de l'expansió occidental de Moscòvia —posteriorment la Rússia moderna— durant el segle XIV, i va ajudar a legitimar el seu domini sobre els territoris recentment adquirits. Aquests tres pobles varen evolucionar a partir de diferents seccions de la Rus de Kíiv després de la seva caiguda el 1240. La idea que formen un «poble trinitari» va establir les bases del nacionalisme rus modern.

6 ILCHUK, «From Russian Literature to Russian-Language Literature of the Empire».

nativa a nivell «local», sempre que fossin ortodoxes i lleials a la dinastia. L'imperi rus encara era un sistema polític basat en el domini indirecte, mancat de control centralitzat i, per tant, permetia la coexistència de múltiples identitats i lleialtats.

Les revoltes poloneses de 1830 i 1863 varen representar punts d'inflexió significatius. Els esforços per assimilar els polonesos mitjançant la cooptació varen resultar clarament infructuosos, i varen portar les autoritats tsaristes a una clara constatació: no hi havia altra alternativa que tallar el mal d'arrel. A partir d'aquest moment, les zones frontereres occidentals de l'imperi no havien de ser cooptades, sinó assimilades. Al 1863, el ministre d'Afers Interns imperial, Piotr Valuev, va declarar que *«mai no hi hagué, no hi ha, i no hi pot haver una llengua petita russa diferenciada»* i que *«el seu dialecte, utilitzat pel poble comú, és la mateixa llengua panrusa, només corrompuda per la influència de Polònia»*.⁷ Va ordenar la prohibició d'ensenyar i imprimir llibres «en

7 REMY, «The Valuev Circular and Censorship of Ukrainian Publications in the Russian Empire (1863-1876): Intention and Practice».

aquest dialecte». Aquest decret va marcar l'inici de la política oficial de russificació, que va persistir fins al 1917.

Tot i això, les mesures repressives es varen implementar de manera irregular —períodes de repressió alternant-se amb moments de cooperació—, reflectint la tensió més àmplia dins de l'estat imperial rus: el conflicte entre el desig de construir una nació homogènia «moderna» i l'imperatiu de sostenir un imperi multiètnic i multireligiós «premodern». Alguns buròcrates imperials varen assenyalar la naturalesa contraproduent de la repressió violenta de la llengua i la cultura ucraïneses: aquestes accions varen polititzar i radicalitzar el moviment ucraïnès moderat. Tanmateix, els nacionalistes russos locals varen instar activament el govern a suprimir qualsevol manifestació d'«ucraïnofília».

Cap estat sense nació, cap nació russa sense Ucraïna

De fet, el nacionalisme anava guanyant força a tota Europa. Inspirats primer pels seus homòlegs britànics,

La prohibició de l'ús lliure de la seva llengua en la comunicació pública va suposar un cop dur al moviment nacional ucraïnès al si de l'Imperi Rus

francesos, i ara alemanys, els intel·lectuals russos europeïtzats creien que la unitat nacional era un requisit previ per a la fortalesa imperial. Per competir amb els imperis colonials moderns que perseguïen polítiques de nacionalització al seu si, Rússia necessitava establir una comunitat nacional forta, una «nació suprema» que comprengué els eslaus orientals ortodoxos. Seguint aquesta lògica, els nacionalistes russos de nou encuny advocaren mesures més estrictes contra tota cosa ucraïnesa, postulant l'assimilació dels «petits russos» com a vital per mantenir la competitivitat de l'Imperi. El seu raonament era que si els ucraïnesos no s'integraven a la nació suprema, Rússia s'arriscava a quedar-se darrere de França i Gran Bretanya, permetent a Alemanya avançar-s'hi i acabant a la mateixa alçada dels imperis Habsburg i Otomà, en declivi per l'absència d'un fort nucli nacional.⁸ La creença que un estat no pot prosperar sense una nació forta va impregnar el pensament dels russos cultes, tant liberals com conservadors.

Impulsats per aquesta idea, el 1876, uns nacionalistes russos de Kíiv varen convèncer les autoritats tsaristes de llançar una nova onada repressiva. La prohibició de l'ucraïnès ara s'aplica a tots els textos impresos. Es prohibeixen les actuacions públiques, les obres de teatre i els concerts en ucraïnès, i es tanquen organitzacions i diaris. Els buròcrates reben l'ordre de reforçar la vigilància dels professors per assegurar-se que a l'escola primària no s'ensenyi en ucraïnès i que els llibres en ucraïnès siguin retirats de les biblioteques. Molts acadèmics són acomiadats i obligats a marxar a l'exili. Aquestes mesures severes es destinaren explícitament a evitar el desenvolupament d'una consciència nacional pròpia entre els parlants d'ucraïnès. La prohibició de l'ús lliure de la seva llengua en la comunicació pública va suposar un cop dur al moviment nacional ucraïnès al si de l'Imperi Rus.

Una llengua deslleial

A diferència de Rússia, la monarquia dels Habsburg, de qui depenia la part occidental d'Ucraïna, va reconèixer els ucraïnesos com a nacionalitat

diferenciada. Durant la segona meitat del segle XIX, s'hi varen establir diverses associacions ucraïneses –sindicats, partits polítics, societats culturals– i la llengua ucraïnesa es va ensenyar a les escoles. En conseqüència, a partir d'aquest període, no només els polonesos, sinó també els austríacs –competidors imperials de Rússia– varen ser representats pels russos com a instigadors del «complot occidental», com a enemics que suposadament «creaven artificialment» el nacionalisme ucraïnès amb la intenció de socavar la unitat i l'harmonia nacional russa.

Durant la primera dècada del segle XX, l'etnonacionalisme rus va ser prevalent en el discurs de l'estat. La llengua i la cultura imperial russes eren considerades cada cop més com la propietat nacional exclusiva de la Gran Rússia. El ressentiment nacionalista es va veure amplificat amb la derrota a la guerra amb el Japó i la crisi revolucionària de 1905. Amb el flanc occidental de l'imperi percebut com especialment vulnerable a les influències estrangeres, els petits camperols russos locals varen tornar a ser, més que mai, vistos com l'última línia de defensa

8 MILLER, *The Ukrainian Question: The Russian Empire and Nationalism in the Nineteenth Century*.

Persistia la idea que la llengua ucraïnesa era sinònima tant de traïció com d'endarreriment, no només entre els cercles lleialistes, sinó també a les files bolxevics

contra les ideologies revolucionàries subversives. Es considerava crucial per a la seguretat nacional protegir la «gent senzilla» dels nacionalistes ucraïnesos, representats aquests com a socialistes radicals i antimonàrquics, transformant-les en petits russos lleials i conservadors. Així, els ucraïnesos que intentaven afirmar la seva diferència cultural i lingüística, varen ser qualificats inequívocament de traïdors i agents de potències estrangeres.⁹ La noció que la mera existència d'una identitat ucraïnesa constituís una traïció contra la nació russa –percebuda aquesta com a assetjada i amenaçada de forma perenne pels adversaris occidentals– va quedar profundament arrelada en l'imaginari rus.¹⁰ Un camperol que parlés ucraïnès seria simplement un rus primitiu i ignorant. Per contra, un intel·lectual que parla ucraïnès serà sempre un traïdor, considerat pitjor que un enemic explícit.

9 SAVINO, «Non-Russians' Plots: Poles, Jews, Germans, and Ukrainians in the Minds of Russian Nationalists in the Early 20th Century».

10 Putin expressa la idea que Ucraïna és un invent d'Occident, amb l'objectiu de destruir la nació russa, en cadascun dels seus discursos públics dedicats a Ucraïna.

Cap altre grup ètnic de l'Imperi Rus es va trobar davant d'un esforç tan implacable, no només per impedir l'avenç de la seva llengua i cultura, sinó per erradicar-les completament.¹¹ Els ucraïnesos no varen ser sotmesos a una discriminació explícita. Com que eren considerats russos, simplement se'ls va negar tot dret a qualsevol forma d'existència pròpia i independent.

Una llengua endarrerida

Tot i representar més del 90% de la població d'Ucraïna, els ucraïnesos i llur llengua estaven notablement absents dels centres urbans i, per tant, exclosos de l'esfera pública, convertint-los en una majoria silenciosa i invisible. La revolució de febrer de 1917, coneguda també com la guerra d'Independència, va marcar la fi del domini autocràtic del tsar, donant poder a la població per posar a les seves mans les qüestions de govern. Varen inundar les ciutats els camperols ucraïnesos vestits d'uniforme militar. L'ur llengua va impregnar ràpidament tots els àmbits de la vida

11 TOLZ, *Russia: Inventing the Nation*.

pública, incloent-hi la premsa, l'ensenyament, l'exèrcit i l'administració pública.

Els defensors del moviment ucraïnès pretenien transmetre la idea que no volien la desaparició del rus; només pretenien compondre el seu estatus de monopoli sobre l'alta cultura, únic a tot l'imperi. Tanmateix, la mera aparició de l'ucraïnès a l'esfera pública va provocar indignació entre les classes urbanes. La seva elevació a l'estatus de llengua moderna va implicar que els russòfons que vivien a la perifèria no russa de l'imperi estaven perdent la seva reivindicació exclusiva de valor de modernitat i civilització.

Persistia la idea que la llengua ucraïnesa era sinònima tant de traïció com d'endarreriment, no només entre els cercles lleialistes, sinó també a les files bolxevics. Mikola Skrípnik, membre del govern soviètic a Ucraïna, va afirmar que sabia d'almenys dues-centes disposicions de prohibició de la llengua ucraïnesa emeses pels bolxevics locals, només el 1919.¹² Skrípnik va lamentar que

12 SKRYPNYK, *Statti i promovy*.

Malgrat els esforços d'ucraïnització «des de dalt», als anys 1920, la llengua russa va mantenir el seu estatus com a llengua de progrés i de civilització

el seu partit haguera d'endurar durant la revolució i la guerra civil una «tragèdia», ja que els bolxevics varen intentar guanyar influència sobre la pagesia ucraïnesa amb l'ajuda de la «*classe obrera, russa o russificada, que menyspreava el més mínim rastre de llengua i cultura ucraïneses*». Però com a comunista compromès, va advertir que els ucraïnesos no s'havien de considerar representants d'una «*cultura lingüística inferior*». Al contrari, va argumentar que l'obrer rus, com a «*lluitador d'avantguarda de la revolució comunista*», havia de veure en el seu camarada ucraïnès un treballador «*que encara desconeix els seus interessos de classe*».¹³

La precarietat del control sobre els extensos territoris de l'imperi va portar el partit a introduir mesures a favor de les llengües dels no russos. Basat en una concepció evolutiva de la història, el paper del partit havia de ser ajudar els «pobles endarrerits» a satisfer les seves necessitats nacionals per transcendir finalment el seu nacionalisme. Aquesta política va portar a una floració cultural i artística sense

precedents, i la premsa, el cinema, el teatre, la literatura i la investigació científica utilitzaven ara l'ucraïnès. Els ucraïnesos tingueren, doncs, accés a l'educació en llur llengua i varen emigrar a les ciutats. El pla inicial destinat a reforçar la legitimitat del poder soviètic semblava funcionar. Tanmateix, el Comitè Central va rebre nombroses queixes sobre una actitud «*irònica i burleta, de vegades obertament hostil*» vers la llengua ucraïnesa, especialment per part dels funcionaris estatals locals.¹⁴ Partint de l'observació que a Ucraïna la cultura russa domina a les ciutats mentre que la cultura ucraïnesa preval al camp, Dmitri Lebed, el número dos del Partit Comunista d'Ucraïna, va assegurar que «*posar-se l'objectiu d'ucraïnitzar activament el partit, és a dir, els treballadors [...] significa adoptar la perspectiva de la cultura inferior del camp, en contraposició a la cultura superior de la ciutat*».¹⁵ En conseqüència, segons Lebed, l'ucraïnès només s'hauria d'utilitzar per portar idees progressistes als pobletans.

14 MARTIN, *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*.

15 LEBED, «Article sense títol». A *Kommunist*, del 24 de març del 1923.

En cap cas s'hauria de promoure entre els treballadors que ja haurien passat a l'escala superior de desenvolupament.

Malgrat els esforços d'ucraïnització «des de dalt», als anys 1920, la llengua russa va mantenir el seu estatus com a llengua de progrés i de civilització. Encara que fos revolucionària, la ideologia soviètica estava impregnada d'un fort sentit de missió civilitzadora imperial, intensificat encara més per les seves reivindicacions universalistes.¹⁶ La noció que sempre hi ha una jerarquia –entre treballadors i camperols, partit i poble, russòfons i altres, essencialment entre el modern i el que és endarrerit– prepararia un terreny fèrtil per al ressorgiment triomfal de les cosmovisions autoritàries i messiàniques.

Bastir el socialisme en rus

El 1928, Josif Stalin va prendre la decisió d'accelerar per la força la transició a la modernitat. Per finançar els

16 Kevoork Oskanian, *Russian Exceptionalism between East and West: The Ambiguous Empire*.

13 Íbidem.

L'era soviètica va produir resultats desiguals, atès que les autoritats varen imposar solucions temporals, una darrere l'altra, acumulant contradiccions

esforços massius d'industrialització, les autoritats varen implementar una requisició de cereals generalitzada. El preu exacte de la fam artificial resultant d'aquelles polítiques a Ucraïna durant el període 1932-1933 segueix sent un tema de debat, amb la majoria de les estimacions que suggereixen un nombre de morts d'entre tres i set milions. La resistència dels camperols ucraïnesos a la col·lectivització es va atribuir a agents estrangers i nacionalistes que, suposadament, s'infiltraven al partit per la política d'ucraïnització.¹⁷ Els escriptors, artistes i científics varen ser, en conseqüència, executats en massa, deixant els ucraïnesos una vegada més sense una elit intel·lectual capaç d'articular una identitat col·lectiva. La llengua ucraïnesa es va marginalitzar ràpidament, estigmatitzada per símbol de deslleialtat política. Per evitar les acusacions de nacionalisme, parlar rus va esdevenir mesura de precaució.

La repulsa al 1956 de l'estalinisme per part de Nikita Khrushov va marcar l'inici de l'anomenat període

de «desglaç», durant el qual els no russos tenien més llibertat en l'àmbit de l'expressió cultural i lingüística. En canvi, sota Leonid Bréjnev, el pèndol va oscil·lar en sentit contrari: el Congrés del Partit Comunista de l'URSS va declarar que «*en el procés de construcció del socialisme, s'ha format una nova comunitat històrica de persones: el poble soviètic*».¹⁸ Soviètic i cultura russa imperial varen esdevenir sinònims: fer-se soviètic volia dir aprendre rus i adoptar les normes culturals urbanes. La llengua russa es va promoure activament a totes les esferes de la vida pública: economia, administració, cultura, premsa i ensenyament. El rus, com a llengua de l'alta cultura «universalista», va assolir la supremacia, sense cap mena de dubte, mentre que l'ucraïnès va quedar relegat a un estatus de curiositat etnogràfica. Així, cada vegada més ucraïnesos varen abandonar llur llengua, que s'havia convertit en marcador d'inferioritat cultural que dificultava la mobilitat social.

En general, l'era soviètica va produir resultats desiguals, atès que les

autoritats varen imposar solucions temporals, una darrere l'altra, acumulant contradiccions. Mai es va fer una tria clara entre governança uniforme —nacional— i diferenciada —imperial. D'una banda, comportant-se a mode d'imperi, el règim va fer importants inversions pel desenvolupament i la formalització de les cultures i les llengües nacionals dels no russos. A banda de les mesures repressives contra els dissidents, aquesta política pretenia suprimir l'aparició del nacionalisme polític en el si d'aquests grups. En canvi, en pensar com estat-nació en construcció, l'estat promovia activament una identitat comuna per a tothom, suposadament universalista i socialista en teoria, però a la pràctica, russa. Complicant encara més les coses, la desitjada «fusió» de nacionalitats en una «nació» soviètica singular es va produir sobretot entre russos urbans, ucraïnesos —no occidentals— i bielorussos, recreant de fet el patró d'una nació «trinitària» russa. En sintonia amb les pràctiques tsaristes tardanes, aquests eslaus orientals soviètics/russificats varen ser recol·locats a les perifèries imperials de menys confiança, a l'Àsia central, als països bàltics i a Ucraïna occi-

17 MARTIN, *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*.

18 PCUS, «XXIV Congrés del PCUS. Informe estenogràfic».

La producció mediàtica, cultural i artística d'Ucraïna va haver de lluitar per competir amb el mercat rus, reforçat pels petrodòlars

dental, servint com a portadors de la modernitat i la civilització, actuant essencialment com a colonitzadors.

Les llengües a la Ucraïna independent

Malgrat la llargament anhelada independència, aconseguida al 1991 amb l'esfondrament de l'URSS, la transició al capitalisme no va afavorir la llengua ucraïnesa. Obstaculitzada per la seva imatge percebuda d'inferioritat i privada del suport estatal, la producció mediàtica, cultural i artística d'Ucraïna va haver de lluitar per competir amb el mercat rus, reforçat pels petrodòlars. Fins al 2014, parlar ucraïnès, oficialment l'únic idioma del país, era un desavantatge: el rus continuava facilitant la mobilitat social, mentre que parlar només ucraïnès era considerat un signe de provincialisme i inferioritat.

L'elit postsoviètica no tenia ni la voluntat ni els mitjans per corregir aquestes contradiccions: les seves polítiques oportunistes tenien com a objectiu preservar l'*statu quo*. Però a partir del 2004, els diferents clans oligàrquics que lluitaven pel poder varen exacerbar i polititzar intencionadament les

diferències lingüístiques per a mobilitzar els seus electors al voltant de conflictes identitaris. Utilitzant la clàssica tàctica de «divideix i venceràs», varen voler ocultar el fet que tant els russòfons com els de parla ucraïnesa compartien els mateixos greuges: el descontentament amb la corrupció, la inflació i la creixent pobresa.

El 2012, les forces polítiques prorusses varen aprovar una llei suposadament destinada a protegir les llengües minoritàries. No obstant això, davant la popularitat decreixent del president Viktor Ianukòvitx, la seva campanya es va centrar explícitament en «defensar la llengua russa», mobilitzant els russòfons al voltant de sentiments de por i ressentiment imperial. La mobilització al voltant de l'odi vers tot el que és ucraïnès va estar especialment adreçada a la generació més gran de russòfons que vivien als centres industrials en declivi i que estaven ressentits per la caiguda de l'URSS i l'adveniment de la independència d'Ucraïna com una pèrdua tant d'estabilitat social com de privilegis estatutaris. Els oligarques locals varen ser especialment actius en la promoció de l'«excepcionalitat del Donbàs», contribuint a l'alienació dels que hi eren residents

amb els seus compatriotes d'altres regions d'Ucraïna. Els investigadors varen indicar que la majoria de les vegades era la regió i no l'idioma el que era un factor decisiu que determinava les opinions polítiques. Aquest és un dels motius, només una d'entre moltes altres, perquè al 2014 la majoria de russòfons a Khàrkiv o Dniprò es varen alinear amb Ucraïna, mentre que la població del Donbàs era més vulnerable als discursos dels irredemptistes russos.

Tanmateix, la qüestió de la llengua es va convertir en un problema polític, principalment perquè la pretesa «protecció de la llengua russa i els seus parlants» va ser utilitzada per la Rússia de Putin com a arma política. Propagant el concepte d'un «món rus» i amb l'objectiu de conrear la lleialtat vers el Kremlin entre els residents russòfons dels estats veïns, es tractava essencialment de construir una «nació» de parla russa més enllà de les seves fronteres reconegudes internacionalment. Putin s'adreçava principalment als mateixos ciutadans russos: al·legant que el cos polític i el nacional de Rússia no estaven alineats, tot alimentant l'aspiració nacionalista de restablir la congruència

Tot i que Putin sembla equiparar ser russòfon amb ser rus i lleial al Kremlin, no hi ha cap diàspora russòfona amb una identitat singular

entre tots dos, fomentant la il·lusió d'interessos compartits entre l'estat i la seva població.

Tot i que Putin sembla equiparar ser russòfon amb ser rus i lleial al Kremlin, no hi ha cap diàspora russòfona amb una identitat singular. Tot i que hi ha persones fora de Rússia que parlen predominantment el rus, no és apropiat retratar-los com a grup diferent, i encara menys suposar que consideren Rússia llur pàtria. Els resultats de l'enquesta de la dècada de 2010 varen revelar que per a les persones que utilitzen principalment el rus a la seva vida diària, la seva identitat cívica, del lloc on viuen, tenia molta més importància que la seva identitat lingüística.¹⁹

La llengua en guerra

Quan Ianukòvitx va fugir a Rússia el febrer de 2014, les forces nacionalistes ucraïneses al Parlament varen intentar derogar la llei lingüística de 2012. Tot i que aquesta decisió no es va ratificar mai, Rússia va aprofitar

l'oportunitat per descriure la mesura com una prova de discriminació contra els russòfons d'Ucraïna. Aquesta narrativa es va utilitzar per justificar la ingerència militar a Crimea i el Donbàs. La pretesa intenció de protegir la llengua russa va deixar de ser una eina de poder transversal i es va convertir en un crit de guerra.

No va ser fins a l'inici de l'agressió russa el 2014 que Ucraïna es va convertir realment en un estat «nacionalitzador». Davant el sorprenent nivell de discurs antiucraïnès propagat pels mitjans russos, l'estat ucraïnès va trencar amb l'*statu quo* de la relativa no-intervenció en els assumptes lingüístics. El 2018, el Parlament va adoptar una llei que obligava a utilitzar l'ucraïnès en la majoria dels aspectes de la vida pública, obligant els funcionaris estatals i els que treballen en l'esfera pública a conèixer-lo i utilitzar-lo en la seva comunicació amb la ciutadania. L'ucraïnès es va convertir en obligatori a les escoles.

L'agressió militar russa del 2014 va reforçar la identitat ucraïnesa, però no necessàriament va provocar canvis en les pràctiques lingüísti-

ques.²⁰ Molts residents utilitzaven tant l'ucraïnès com el rus en la seva vida quotidiana, sense oblidar els que parlaven el *súrjik*, un sociolecte mixt. En canvi, la invasió del 2022 sí que va alterar la situació: la connexió entre la llengua i el sentiment nacional s'està reforçant a costa de les identitats híbrides.

Als residents d'Ucraïna no se'ls ha preguntat sobre llurs preferències lingüístiques abans de ser bombardejats per Rússia. Per tant, fins i tot les persones de parla russa, que abans no pensaven gaire en el seu sentit de pertinença, han començat a identificar-se amb més força com a ucraïnesos. Malgrat aquest canvi, sorgeixen conflictes, i els russòfons supervivents dels bombardeigs de vegades s'enfronten a acusacions de manca de patriotisme per part dels residents de parla ucraïnesa en les ciutats de la rereguarda. L'estigma associat al llenguatge sembla haver canviat de banda.

Alguns ciutadans opten conscientment per utilitzar només l'ucraïnès, considerant el rebuig a la llengua russa com

19 KULYK, «Identity in Transformation: Russian-Speakers in Post-Soviet Ukraine».

20 KULYK, «National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War».

El dilema per als russòfons a Ucraïna rau en el fet que l'estat que pretén protegir la seva llengua la utilitza per difondre narratives que neguen el dret dels ucraïnesos a existir

un mitjà per construir una identitat clara i no conflictiva. Per molts, acceptar aquesta posició pot ser psicològicament més senzill que lluitar i justificar la seva llengua russa a si mateixos i davant dels altres. Aquells amb un alt capital social i estudis superiors tendeixen a navegar per aquesta transformació amb més facilitat. Al mateix temps, els russòfons que es mantenen lleials a l'estat ucraïnès, però que lluiten per adoptar una nova llengua o opten conscientment per continuar parlant la seva llengua materna, no tenen representants que puguin articular la seva experiència sense que s'exploti els seus sentiments amb finalitats polítiques.

Avui, el dilema per als russòfons a Ucraïna rau en el fet que l'estat que pretén protegir la seva llengua la utilitza per difondre narratives que neguen el dret dels ucraïnesos a existir. Si Rússia no hagués fet una arma de la llengua russa i no l'hagués explotat com a eina d'expansió, i si la presència d'una població de parla russa no s'hagués utilitzat com a justificació per a la dominació política i, posteriorment, militar, la diversitat lingüística probablement hauria estat un problema molt menor. ■

■ Bibliografia

ILCHUK, Yuliya. «From Russian Literature to Russian-Language Literature of the Empire». A *Ab Imperio* 2022, núm. 2, pàg. 85–89, 2022.

KULYK, «Identity in Transformation: Russian-Speakers in Post-Soviet Ukraine». A *Europe-Asia Studies* 71, núm. 1, pàg 156–78, 2017.

KULYK, Volodymyr, «National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War». A *Europe-Asia Studies* 68, núm. 4, pàg.588–608, 2016.

KREMLIN, «Address by the President of the Russian Federation» [en línia]. A *President of Russia*, 24 de febrer del 2022. Disponible a: <en.kremlin.ru>.

LEBED, Dmitri. «Article sense títol». A *Kommunist*, del 24 de març del 1923.

MILLER, Alexei. *The Ukrainian Question: The Russian Empire and Nationalism in the Nineteenth Century*. Budapest - New York: Central European University Press, 2003.

MARTIN, Terry, *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*. Londres: Cornell University Press, 2001.

PCUS, «XXIV Congrés del PCUS. Informe estenogràfic». Moscou: Politizdat, 1971.

PRESIDENT OF RUSSIA, «Russia Calling! Investment Forum» [en línia]. Disponible a: <www.en.kremlin.ru>.

REMY, Johannes. «The Valuev Circular and Censorship of Ukrainian Publications in the

Russian Empire (1863- 1876): Intention and Practice». A *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne Des Slavistes* 49, núm. 1/2, pàg. 87–110, 2007.

SAVINO, Giovanni. «Non-Russians' Plots: Poles, Jews, Germans, and Ukrainians in the Minds of Russian Nationalists in the Early 20th Century». A *Philosophical Literary Journal Logos* 27, núm. 4, pàg. 67–83, 2017.

SKRYPNYK, Mykola. *Statti i promovy Suchasnist'*, 1974, 17.

TOLZ, Vera, *Russia: Inventing the Nation*. Londres: Arnold, 2001.